

บทที่ ๔

การศึกษาเชิงวิเคราะห์คำประพันธ์ ภาษา และคุณแห่งอสังการ

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะคำประพันธ์

ชินกาลมาลีปกรณ์ มีคำประพันธ์ทั้งที่เป็นความเรียงที่เป็นร้อยแก้ว และคาถาที่เป็นร้อยกรองผสมกัน เนื้อความที่เป็นความเรียงที่เป็นร้อยแก้วนั้นจะเป็นการบรรยายเนื้อเรื่องทั่ว ๆ ไป แต่ถ้านำเนื้อความตอนใดสำคัญที่ต้องการเน้นหรือสรุปจะใช้เป็นคาถาที่เป็นร้อยกรอง ลักษณะคำประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกันนี้ เรียกว่า วิมิสสะ ๑

ในชินกาลมาลีปกรณ์ร้อยแก้ว และร้อยกรองนั้นมีลักษณะการผสมกันอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ร้อยแก้วบรรยายเนื้อเรื่องทั่ว ๆ ไป และเน้นข้อความที่สำคัญหรือข้อความที่น่ามาจากกัมภีรอื่น ๆ ด้วยร้อยกรอง เช่น เรื่องการสังคายนาพระธรรม-

พระสังฆรักขิตสามี , สุนทรสังการ , เพลโดย นาวาอากาศเอกแยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพมหานคร . โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๐ .

กัมภีร์สุนทรสังการกล่าวถึงคำประพันธ์มี ๓ ประเภท คือ

๑. บัชชะ หมายถึง กจดา คือ ร้อยกรอง
๒. คัชชะ หมายถึง จุณณียบท คือ ความเรียง
๓. วิมิสสะ หมายถึง ผสม คือ ทั้งสองอย่างผสมกัน

วินัยครั้งที่ ๑

๒. ความเรียงที่เป็นร้อยแก้ว บรรยายเนื้อเรื่องทั่ว ๆ ไป และสรุปด้วย
คาถาที่เป็นร้อยกรอง ซึ่งเป็นการสรุปจะกล่าวถึงเนื้อความที่สำคัญ ๆ อีกครั้งหนึ่ง เช่น
เรื่องกาลก่อกำแพงศิลาแลงเมืองหริภุชชัย ๒ เป็นต้น

๑ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๖) หน้า ๕๒, ๒๐๙ .

... เต บัน เถรา มหาภุสสโป อูปาสิ อนุรุฑุโธ อานนุโทติ
เออมาทิกา ปญจขีณาสวสทปริมาณา อเหสุ . เอสาปิ สุตตติ มาเสหิ . ปรีโยสานัน
กจจติ . สุกัทธิปรีโยสา เน จ " มหาภุสสปาทยเ เถรา ทสพลสุส สาสัน
ปญจาวสุสสุสปริมาณกาลั ปวตฺตคนสมตฺถั กโรนฺตี " ตี สญฺชาตปโมทา สาธูการั วีย
ททมานา อัย มหาปฐวี อกมุปีตฺถ เอลา ปน

สเทหิ ปญจหิ กตา เตน ปญจสตาติ จ

เถเรเหว กตตฺตา จ เถริกาติ จ วุจจตีติ .

๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๑๔๐ , ๒๖๘ .

... อิมสูมี เขว ลกราเช พิลกปนตฺตาริราชา หริภุชชยมหาธาตุ-
เจตียสุส รุกฺขนฺตถาย เจว สุตฺตฺโน จ พลกายสุส นีวารณฺตถาย สิลาปาการเณ
หริภุชชยนตรั ปรีกฺขิปิตุ สมารภิ . ททา หิ ราชา ปุสฺสมาเส ชฺชฺหปฺภุชสุส ปญจิมัย
กรวารสูมี อุตฺตราสาพฺหนฺกฺขตฺตโยเก อตฺตงฺกตากาลมฺหิ กาทพฺสมเย ตีสสทสฺหสุสสุชฺชยา
โวหาริตมหาเสนาปมุขสุส พลกายสุส สิลาปาการั จินาเปสิ . จินนุโต จ ปน
ปจฺจิมทวารโต ปญฺจราย จยัน อกาสิ .

กุกฺกญฺเ ตมโหรา จ เมเส องฺการโก วสิ

ครุ สีเห ตฺลเ สุโกฺร วิจฺจเก รวิโสฺรกา

จาเป พุโธ พโฺร เมเส มงฺกเร สสิ ติฏฺฐติ

หริภุชชยมหาธาตุ รุกฺขนโต ธมฺมราชโก

สิสิฏฺฐกาย ปาการั จินาเปสิ พฺลนฺตทาติ .

นอกจากนี้การผสมกัน ๒ ลักษณะนี้แล้มาบางครั้งใช้ความ ร้องที่เป็นรอยแก้ว ล้วน ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปในกัมภีร์เล่มนี้ และบางครั้งใช้तालที่เป็นรอยกรงกล้วน ๆ เช่น บทปณามการตา เป็นต้น

รูปแบบของฉันทลักษณ์ ในซีกกาลมาลีปกรณ์ มีการแต่งระยกรองในรูปแบบ ของฉันทชนิดต่าง ๆ รูปแบบของฉันทที่ใช้มากที่สุดคือ ปัฐยาวัตฉันท ร่องลงมาก็คือ อูปชาติฉันท และอินทรวีเชียรฉันท เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของฉันทที่ถูกต้องนั้นได้กล่าวไว้ในวาทโตทัย ๑

๑ พระสังฆรักขิต , วาทโตทัย แปลโดย พระธรรมคุณาภรณ์ฐิตปัญญาเถร (ธนบุรี : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ : ๒๕๐๘)

เป็นตำราแต่งฉันทบาลีกัมภีร์แรก เป็นภาษามคธ แสดงฉันทไว้ ๑๑๘ ประเภท และแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

- ๑. ฉันทวรรณพฤติ ๘๓ ประเภท
- ๒. ฉันทมาตราพฤติ ๒๕ ประเภท

ฉณะ ๘

ฉณะหมายถึงข้อบังคับสำหรับแต่งฉันทมี ๘ ฉณะ ดังนี้

- ๑. ม - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น กรุล้วน ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๒. น - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น ลหุล้วน ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๓. ภ - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น กรุตม ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๔. ย - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น ลหุตม ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๕. ช - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น กรุกกลาง ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๖. ส - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น กรุทาย ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๗. ร - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น ลหุกกลาง ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .
- ๘. ต - ฉณะ มี ๓ พยางค์ เป็น ลหุทาย ใช้สัญลักษณ์ว่า . . .

เขียนเป็นรูปไม้ผัด แทน กรุ

เขียนเป็นรูปสระอุ แทน ลหุ

พยางค์ที่ถือว่าเป็น กรุ หมายถึง พยางค์ที่เป็นสระเสียงยาวหรือพยางค์ที่มี ตัวสะกด หรือพยางค์ที่มีหนักติดอยู่เบื้องบน หรือพยางค์ที่เป็นตัวสุดท้ายบท

พยางค์ที่ถือว่าเป็น ลหุ หมายถึง พยางค์ที่เป็นสระเสียงสั้น ล้วน อ่านออกเสียงสั้น และไม่มีพยัญชนะสังโยคซ่อนอยู่ข้างหลัง .

รวมทั้งหมดยาบทหนึ่ง มี ๑๑ คำ^๑

เช่น โมหุทธการิ ติมนิ ปหนุตวา

ญาลิสุณา ธมฺมวาริสุณา โย

เวเนยฺยพฺพนฺตุตฺตยปฺงฺกชฺชุตฺ

โพเชสิ วฺนฺเต ชินปฺสูมาลี.^๒

(แปล) ... พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ละความมืดคือโมหะในภพทั้งสามด้วยพระรัศมี คือ พระปัญญาตรัสรู้ ยิ่งเวไนยชนเปรียบเหมือนดอกบัว ๓ เหล่าให้กลับบ้าน คือให้ตรัสรู้ด้วยพระรัศมี อันประเสริฐ คือพระธรรม ข้าพเจ้าขอนอมนมัสการใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทของพระชินเจ้า- พระองค์นั้น .

อุปชาติฉันท

แปลว่าฉันทที่มีกำเนิดผสมกับกาลาไกลซิด ๒ กาลา คือ อินทรวีเชียร และ อุเปนทรวีเชียร ตรงกับอุปชาติฉันทในสันสกฤต บทหนึ่งมี ๓ คณะ กับ ครุ ๒ คำ รวม ๑๑ อักษร อุปเปนทรวีเชียรจะต่างกับอินทรวีเชียรเฉพาะคณะแรกเท่านั้น อินทรวีเชียรเป็น ค - คณะ แต่อุปเปนทรวีเชียรเป็น ช - คณะ^๓

๑ แผน อินทรวีเชียรฉันท

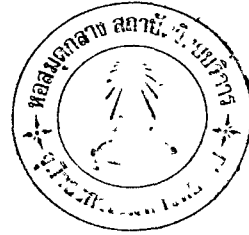
ค	ค	ช	ครุ	ครุ
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐

๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๗) หน้า ๒ , ๑๗๗.

๓ แผน อุปชาติฉันท

ค	ค	ช	ครุ	ครุ	
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐	(อินทรวีเชียร)
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐	(อุปเปนทรวีเชียร)
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐	(อินทรวีเชียร)
๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๑ ๐ ๑	๐	๐	(อุปเปนทรวีเชียร)

เช่น กากการวณญ ติสุสราชโสโก
 ภิสกปตุโต วรโรหณเส
 พุทธอุปสนโน วรพุทธธาตุ
 นพภูธธาตุ ปติภุญเปสิ.^๑

(แปล) ... พระเจาศิวเสส ผู้รู้เสิงกา ไครราชาภิเศกอยู่ในโรหมชนบท ทรงเลื่อมใส
 ในพระพุทธ โคประดิษฐานพระธาตุนลาค ซึ่งเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธผู้ประเสริฐ.

โตฏกฉันท

ฉันทนี้มีลักษณะเหมือนกับ โตฏก ในสันสกฤต บทหนึ่งมี ๔ บาท บาทหนึ่ง
 ประกอบด้วย ๔ คณะฉันท ซึ่ง เป็น ๘ - คณะ ทั้งหมด รวมเป็น ๑๒ คำ^๒

เช่น วรทีปชิล วรเมกกุโป
 วรราชภโย วรบุญญจิโต
 วรราชชฌกา จตุวิสสมา
 วรเทวปุริ ติวรุต อคาติ.^๓

(แปล) ... (พระเจ้าทูลฐคามินี) เป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียวประเสริฐยิ่ง ในเกาะ
 อันประเสริฐทั้งหมด ทรงสะสมบุญบารมีอันประเสริฐ ทรงครองราชสมบัติอันประเสริฐ
 ๒๔ ปี และเสด็จไปสู่สวรรค์ เทวปุระอันประเสริฐ.

^๑ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร . ๒๕๑๗) หน้า ๖๙, ๒๒๒.

^๒ แพน โตฏกฉันท

ส	ส	ส	ส
จ	จ	จ	จ
จ	จ	จ	จ
จ	จ	จ	จ
จ	จ	จ	จ

^๓ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๗) หน้า ๗๓ , ๒๒๕.

วสันตติลกฉันท

ฉันทนี้มีลักษณะเหมือนกับ วสันตติลก ในสันสกฤต บทหนึ่งมี ๔ บาท
 บาทหนึ่งมี ๔ ฉนะฉันท (ฉนะแรกเป็น ต - ฉนะ ฉนะที่ ๒ เป็น ภ - ฉนะ ฉนะที่ ๓ - ๔
 เป็น ช - ฉนะ) และมี ทรุ ต่อท้ายอีก ๒ คำ รวมทั้งหมคมี่ ๑๔ คำ^๑

เช่น โส สชชนาลยปุเร ปวโรรรูป
 ปาสาณอิฐฐกมย์ ว สุธานุสิตุต
 เหมานุสิตุตกัรตมพมย์ อเสส์
 กาทเรสิ ฎุมิปติ ทิพพวิมานรูป.^๒

(แปล) ... พระเจ้าแผ่นดินผู้ประเสริฐนั้น โปรด ฯ ให้สร้างพระสถูปอันสูงเด่นขึ้น
 องค์หนึ่งในเมืองสังขนาถีย์ ล้วนแล้วด้วยศิลาแลง และอิฐโบริกปูนขาว หุ้มแผ่นทองแดงแนบหนา
 ปิดทองไม่ให้แลเห็นเป็นหิน งามดังรูปทิพวิมาน.

มาลินีฉันท

ฉันทนี้มีลักษณะบังคับตลอดจนชื่อเหมือนกับ สันสกฤต คือ มาลินี บทหนึ่ง
 มี ๔ บาท บาทหนึ่งมี ๕ ฉนะฉันท สองฉนะฉันทแรก เป็น น - ฉนะ สองฉนะฉันทสุดท้ายเป็น
 ย - ฉนะ ส่วนฉนะฉันทตอนกลางเป็น ม - ฉนะ ลหุปลายบาทนับเป็น ทรุด้วย รวมทั้งหมคมี่
 ๑๕ คำ^๓

^๑ แผน วสันตติลกฉันท

ต	ภ	ช	ช	ทรุ	ทรุ
.....
.....
.....
.....

^๒ แต่ง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๖) หน้า ๑๓, ๒๒๕.

^๓ แผน มาลินีฉันท

น	น	ม	ย	ย
.....
.....
.....
.....

เช่น นรवरปติ . เทโสะ วรุตเนยฺยาหุเนยฺโย
 คุณฺวารนิกรโ ภวานีโย อายตীন
 สกทิสฺมเสเส กิตฺติมฺนุโต ชลนุโต
 วิมลสรทกาเล ภานุมาลีว ชมฺหิ.^๑

(แปล) ... จริงอยู่ พระมหาเถระผู้เป็นเจ้าอันประเสริฐของนรชน เป็นผู้ควรกราบไหว้
 และควรรับจุดปัจจัยไทยธรรม เป็นที่ประชุมคุณธรรมอันประเสริฐ ควรแก่ความสรรเสริญแห่ง
 พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายมีเกียรติยศชื่อเสียง มีความรุ่งเรืองไปทั่วทุกทิศเหมือนแสงอาทิตย์
 รุ่งเรืองบนฟากฟ้าในอุตุสารทกาลอันสดใส.

มันท์กัณฑ์ตาฉันท

ฉันทนี้มีลักษณะบังคับกับเช่นเดียวกับ มณฑาทากรานตา ในสันสกฤต บทหนึ่ง
 มี ๔ บาท บาทหนึ่ง มี ๕ คณะฉันท (คณะฉันทแรก เป็น ม - คณะ คณะฉันทที่ ๒ เป็น
 ภ - คณะ คณะที่ ๓ เป็น น - คณะ คณะฉันทที่ ๔ - ๕ เป็น ต - คณะ กับครุต่อท้ายอีก
 ๒ คำ รวมเป็น ๑๖ อักษร ถ้ามีลหุปลายบาทไหนนับเป็นครุ^๒

เช่น รณฺญญฺญเฐสฺส มกฺกฺกสิตฺตปาตสฺส กฺขฺมยาสฺสํญฺญา
 สฺสฺสฺสฺส เต ฉฺชฺชฺช เต หฺพลฺลฺลฺลเก สํสามเมวานุโกกั
 โลกฺกฺกฺก โลกฺกสนรมฺม รณฺชฺชชฺชนฺนตารณฺนโต
 เทวาวา เทววิชชยททา สาหฺรฺ สโวิเชตฺตฺตฺติ จ .^๓

^๑ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์(กิลปากร : ๒๕๑๖) หน้า ๑๔๙, ๑๒๒.

^๒ แพน มันท์กัณฑ์ตาฉันท

ม	ภ	น	ต	ก	กรุ	กรุ
๐ ๐ ๐	๐ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐	๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐ ๑	๐ ๐	๐ ๐

^๓ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์(กิลปากร . ๒๕๑๖) หน้า ๑๕๐, ๒๗๓.

(แปล) ... มหาบพิตร เสวยราชสมบัติด้วยพระองค์เอง ในฉัตรมี ๗ ชั้น หาทีเปรียบมิได้ ในแผ่นดินของพระองค์ผู้มีพระบาทอันย่ำยีมฤตของราชาอื่น ๆ ด้วยบุญญาภินิหารของพระองค์เอง พระพุทธผู้เลิศในโลก ทรงยังโลกคือเทวดาพร้อมด้วยมนุษย์ให้มิสรีรธาและให้ขามไปสู่ฝั่งโพ้น อนึ่งเทพดาทั้งหลายประทานเทวีชัย พร้อมด้วยความนับถือและความชนะพิเศษเป็นอย่างดี.

สัทธาฉันท

ฉันทนี้มีลักษณะบังคับตรงกับ สรรคสุธา ในสันสกฤต บทหนึ่งมี ๔ บาท บาทหนึ่งมี ๗ คณะฉันท (คณะฉันทแรกเป็น ม - คณะ คณะฉันทที่ ๒ เป็น ร - คณะ คณะฉันทที่ ๓ เป็น ฃ - คณะ คณะฉันทที่ ๔ เป็น น - คณะ คณะฉันทที่ ๕ - ๗ เป็น ย - คณะ) รวมทั้งหมดมี ๒๑ คำ^๑

เช่น ราชินุทาน์ ชินาน์ สุกนกกมกุฏ เสลภาเสน ภาส
 ฉตปุตโต ภูพาน์ อสทิสสรณ เนกสาด์ นิยาตี
 เสฎฐ มํรายวเส สุวิมลตฺตเล ยาว จงฺกาธิราชา
 ตสฺเสวาลักฺกิตโต ปุณฺณวรชโช ภูตโลเก วิภาตี.^๒

(แปล) ... มหาบพิตรพระราชสมภารเจ้า ซึ่งสืบสันตติวงศ์มาในวงศ์พระเจ้ามังราย อันประเสริฐบริสุทธิ์หาที่เปรียบมิได้ ตั้งแต่พระเจ้าลาวจิงคอิราชา ทรงส่องแสงสว่างเหนือสุวรรณมฤตแห่งจอมราชทั้งหมด เสมอคิ่งดวงอาทิตย์ส่องแสงสว่างเหนือยอดภูเขา ทรงถึงแล้วซึ่งภาวะอันน่ายินดี คือครองราชสมบัติ ทรงมอบความสุขเป็นอเนกอันประเสริฐนี้ให้เป็น

๑ แผน สัทธาฉันท

ม	ร	ฃ	น	ย	ย	ย
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐
๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐	๐ ๐ ๐

๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์(กิลปากร : ๒๕๑๗) หน้า ๑๔๘ , ๒๗๒.

หึ่งพำนักแก่ชัตรียทั้งหลายหาที่จะเสมอเหมือนมิได้ ทรงเป็นเสมือนเครื่องประดับของราชตระกูลนั้น และทรงเป็นเสมือนธงชัยฉิ่งใหญ่อันประเสริฐ ทรงแจ่มจาเป็นเอกอยู่เหนือพื้นแผ่นดิน.

ฉันท้ประเภทต่าง ๆ ที่ยกตัวอย่างมาในที่นี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของกวีเป็นอย่างมากในการแต่งคำประพันธ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งถูกต้องกับลักษณะบังคับ ทั้งยังสละสลวยไปด้วยถ้อยคำ ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ในเรื่องอสังการฝ่ายคุณต่อไป.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ลักษณะภาษาในชินกาลมาลีปกรณ์

ชินกาลมาลีปกรณ์ กวีรณาด้วยภาษาบาลีทั้งหมด ซึ่งมีลักษณะภาษาบาลีเหมือนกับคัมภีร์บาลีอื่น ๆ เช่น มหาวงศ์ และมังคลัตถปิณี เป็นต้น ซึ่งนักปราชญ์ต่าง ๆ เช่น ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ และศาสตราจารย์ชยะวิกรม ไคน้ำเอาคัมภีร์เล่มนี้ไปแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสบ้าง ภาษาอังกฤษบ้างก็ตาม ก็ไม่ได้แปลชื่อบุคคลและสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยไว้ โดยใช้ทับศัพท์ไป ต่อมาศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร ได้ทำการแปลออกมาเป็นภาษาไทย ประกอบกับท่านเป็นคนพื้นเมืองทางภาคเหนือจึงรู้จักถึงชื่อบุคคลและสถานที่เหล่านั้น ท่านก็แปลออกมาเป็น ชื่อบุคคล และ สถานที่อย่างที่ใช้กันในประเทศไทย ลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงศัพท์บาลีที่กวีผู้รณาคัมภีร์เล่มนี้ เกี่ยวกับชื่อบุคคลและสถานที่ในตอนทีกล่าวถึงพุทธศาสนาในลานนาไทย กวีได้สร้างศัพท์บาลีขึ้นใช้ลักษณะศัพท์บาลีที่กวีสร้างขึ้นใช้นั้น พอจะแยกเป็นประเภท ๆ ได้ดังนี้

๑. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยเลียนเสียงเดิม
๒. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยแปลคำเดิมเป็นภาษาบาลี
๓. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยเลียนเสียงเดิมผสมกับศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยแปลคำเดิมเป็นภาษาบาลี
๔. ศัพท์บาลีผสมกับคำในภาษาอื่นแต่เขียนรูปภาษาบาลี

๑. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยเขียนเสียงเดิม ภาษาบาลีที่เป็นชื่อบุคคล และ
 สถานที่ในชินกาลมาลีปกรณ์ตอนที่กล่าวถึงพุทธศาสนาในลานนาไทยนั้น กวีได้ใช้เสียงเดิม
 ของชื่อบุคคลและสถานที่นั้นเป็นหลัก แล้วร่างศัพท์บาลีโดยเขียนออกมาในลักษณะของภาษา
 บาลี ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นในลักษณะนี้ดังนี้

พระเจ้ามั่งราย	-	มั่งรายราชา ๑
พระเจ้ากรม	-	กูรามราชา ๒
พระเจ้าโครน	-	โจูรนราชา ๓
พระเจ้าชัคค	-	ชคฺคราชา ๔
พระเจ้าผ่าย	-	พูญฺยราชา ๕
พระเจ้าเสนภู	-	เสนภูราชา ๖
พระยาภาว	-	ภาวราชา ๗
พระเจากีณา	-	กีณนาราชา ๘
พระเจ้าพิลกราช	-	พิลกราชา ๙
พระนางจามเทวี	-	จุมมเทวี ๑๐

๑ แสง มณีบุตร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๖)

หน้า ๒๔๓ , ๒๔๔ , ๒๔๕ .

๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๔ , ๒๔๕ .

๓ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๔ , ๒๔๕ .

๔ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๖ .

๕ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๕ .

๖ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๕ .

๗ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๕ .

๘ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๖ , ๒๕๑ .

๙ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๑ , ๒๖๓ , ๒๖๔ , ๒๖๕ .

๑๐ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๓๕ , ๒๓๖ .

พระร่วง	-	ร่วงราชา ^๑
พระเจ้าลือไทย	-	ลือไทยราชา ^๒
พระเจ้าศรีธรรม	-	ศรีธรรมราชา ^๓
เมืองตาก	-	ตากกบุรี ^๔
เมืองเชียงแสน	-	เชียงแสนบุรี ^๕
เมืองเชียงราย	-	เชียงรายบุรี ^๖
เมืองลพบุรี	-	ลพบุรี ^๗
เมืองจาง (พาน)	-	จางบุรี (พานบุรี) ^๘
เมืองชัยนาท	-	ชัยนาทบุรี ^๙
แม่น้ำสาร	-	สารนที ^{๑๐}
แม่น้ำวัง	-	วังกนที ^{๑๑}
แม่น้ำปิง	-	ปิงกนที ^{๑๒}
ท้าวติวชัย	-	ท้าวติวชัยพิศุทธ์ ^{๑๓}

^๑ แต่ง มนวิทูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ตีพิมพ์ : ๒๕๑๗) , หน้า ๒๔๘ .

^๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๖ .

^๓ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๘ .

^๔ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๘ .

^๕ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๔ , ๒๖๖ , ๒๗๑ .

^๖ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๕ , ๒๕๑ , ๒๖๐ , ๒๖๔ , ๒๗๑ .

^๗ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๓๖ , ๒๓๘ , ๒๓๙ .

^๘ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๓ .

^๙ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๙ , ๒๕๑ .

^{๑๐} เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๓๖ .

^{๑๑} เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ , ๒๗๑ .

^{๑๒} เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๓๖ , ๒๕๔ .

^{๑๓} เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ .

๒. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยแปลคำเดิมเป็นภาษาบาลี ภาษาบาลีที่เป็นชื่อบุคคลหรือสถานที่ต่าง ๆ ในอินกาลมาลีปกรณ์ ในตอนที่กล่าวถึงพุทธศาสนาในลานนาไทยนั้น กวีได้สร้างศัพท์ขึ้นมา โดยนำเอาชื่อของบุคคลหรือชื่อของสถานที่ต่าง ๆ เหล่านั้นมาแปลเป็นคำบาลี และนำเอาคำบาลีที่แปลเหล่านั้นมาสร้างเป็นศัพท์ใหม่ขึ้นใช้ในอินกาลมาลีปกรณ์ ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นในลักษณะนี้มีดังนี้

คอยออย (สุเทพ)	- อจฺจอุปฺพต ^๑ (อจฺจ + อุปฺพต)
คอยงาม	- สฺกอุปฺพต ^๒ (สฺก + อุปฺพต)
วัดป่าแดงหลวง	- มหาธาตุวนาราม ^๓ (มหา + ธุต + วน + อาราม)
วัดสวนดอก	- บุปฺผาราม ^๔ (บุปฺผ + อาราม)
วัดมุงเมือง	- ปุรุจฺจนฺน ^๕ (ปุรุ + จฺจน)
วัดป่าตาลมหาวิหาร	- ตาลวนมหาวิหาร ^๖ (ตาล + วน + มหา + วิหาร)
วัดป่ามะม่วง	- อมฺพวนาราม ^๗ (อมฺพ + วน + อาราม)
เมืองกำแพงเพชร	- วชิรปการ ^๘ (วชิร + ปการ)
ปากน้ำโพ	- มหาเนทีมุข ^๙ (มหา + เนที + มุข)

^๑ แสง มนวิฑูร , อินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๗) หน้า ๒๓๕.

^๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๓๗ .

^๓ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ , ๒๖๘ .

^๔ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๑ , ๒๖๒ .

^๕ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๒ .

^๖ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๑ .

^๗ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๔๖ .

^๘ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๑ , ๒๖๐ .

^๙ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๐ .

เสาะคอนแทน	- บลฺลฺงฺกทึปก ^๑ (ปลฺลฺงฺก ≠ ทึป ≠ ก)
หนองขวาง	- ติริยวาปี ^๒ (ติริย ≠ วาปี)
พระเจ้าแสนเมืองมา	- ลกฺขปฺราราม ^๓ (ลกฺข ≠ ปฺร ≠ อาราม)
พระเจ้าสามฝั่งแกน	- ติสฺสึสํสารทึร ^๔ (ติสฺสึ ≠ สํสาร ≠ ทึร)
ท้าวโจ	- พาลลิตฺทเวส ^๕ (พาลลิต ≠ ทเวส)

๓. ศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยเลียนเสียงเดิมผสมกับศัพท์บาลีที่สร้างขึ้นโดยแปลคำเดิมเป็นคำบาลี ศัพท์บาลีที่เป็นชื่อบุคคล และชื่อสถานที่ที่มีอยู่หลายคำที่มีวิธิต่างผสมกันระหว่างการเลียนเสียงเดิม กับการแปลคำเดิมเป็นคำบาลี ศัพท์เหล่านี้ในชินกาลมาลีปกรณ์มีดังนี้

พระเจ้ายอดเชียงราย	- ชฺรรายคฺคฺรราชา ^๖ (ชฺรราย ≠ คฺคฺค ≠ ราชา)
เจ้าเมืองนาย	- นายปฺรารทฺธิ ^๗ (นาย ≠ ปฺร ≠ ทฺธิ)
ท้าวขางพราว	- นาฬิเกรยงฺกคฺคฺค ^๘ (นาฬิเกร ≠ ยงฺก ≠ คฺคฺค)
ท้าวภาคภูมิ	- กุมฺภามอาปมฺคฺค ^๙ (กุมฺภาม ≠ อาปม ≠ คฺค)

คำที่ขีดเส้นใต้ขึ้น เป็นคำบาลีที่สร้างขึ้นโดยเลียนเสียงเดิม

^๑ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๔๑๖)

หน้า ๒๕๒ , ๒๕๔ , ๒๖๑ .

^๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๘ , ๒๗๐ .

^๓ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๑ , ๒๕๒ , ๒๖๐ .

^๔ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๑ , ๒๕๒ .

^๕ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ .

^๖ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๖๑ , ๒๖๒ .

^๗ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๗๐ .

^๘ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ .

^๙ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๕๔ .

๔. ศัพท์บาลีผสมกับคำในภาษาอื่นแต่เขียนรภาษาบาลี

ภาษาบาลีที่ใช้ในขณกาลมาลีปกรณ์ ที่คว้สร้างขึ้นมาอีกแบบหนึ่งนั้น คือ การนำเอาคำในภาษาต่าง ๆ มาเขียนผสมกับคำในภาษาบาลี โดยเขียนออกมาในลักษณะของ ภาษาบาลี ซึ่งมีปรากฏดังนี้

ในภาษาไทยใช้รูปนี้

สมเด็จพระมหาสามี ตรีโลกนาถราชครูจตุรจตุตถมณี สัทธรรมมรคมีศีลวิสุทธยูกต-
มุตตวาที มหาภวีสทลวงศ์ สงฆปริณายก รัตตนาธิปัตติ วัรสุมมตูลย ปุญชยันโตพารชฌาสัย
ไตรปิฎกธร วรเมธงกรบรมติโลกาจารย์ ๑

ในภาษาบาลีใช้รูปนี้

สมเด็จพระมหาสามีตรีโลกนาถราชครู จตุตถมณีสัทธมมรคมีศีลวิสุทธยูกต-
มุตตวาทีมหาภวีสทหพัสสังฆปริณายก รัตตนาธิปัตติ วัรสุมมตูลยปญญยานโตพารชฌาสัยเตปิฎกธร-
วรเมธงกรบรมติโลกาจารย์. ๒

คำที่ขีดเส้นใต้ในนั้นเป็นคำที่ใช้อยู่ในภาษาไทยทั้งสิ้น แต่นำไปเขียนผสมกับคำศัพท์ในภาษาบาลี แต่เขียนออกมาในรูปของภาษาบาลี เช่น

รูปคำไทย		รูปคำบาลี
สมเด็จพระ	-	สมเด็จพระ
พระ	-	พุทธะ
ตรี	-	ตุรี
ครู	-	คุรู

๑ แสง มณีบุตร , ขณกาลมาลีปกรณ์ (กิลบากร : ๒๕๑๑) หน้า ๑๘๖ .

๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๒๑๒

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ด้านอสังการศาสตร์ในชื่อกาลมาลีปกรณ์

อสังการ หมายถึง การประดับตกแต่งที่ทำให้งาม อสังการศาสตร์เป็นวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการประพันธ์ที่นักกวีนักเขียนทางด้านสันสกฤตและบาลี ได้ศึกษาและรวบรวมหลักการต่าง ๆ ขึ้นเป็นหมวดหมู่ ชื่อกาลมาลีปกรณ์เป็นคัมภีร์ภาษาบาลีที่ประพันธ์ขึ้นในดินแดนลานนาไทย และผู้รจนาชื่อกาลมาลีปกรณ์เป็นพระในสี่หลักนิกายผู้คงแก่เรียนรูปหนึ่งน่าจะมีความรู้ในด้านอสังการทางสายบาลีอย่างแน่นอน คัมภีร์ด้านอสังการทางสายบาลีที่นับว่าเป็นหลักฐานได้แก่คัมภีร์สุโธธาสังการ คัมภีร์สุโธธาสังการนี้ พระสังฆรักขิตมหาสามีรจนาวาทีเกาะลังกา^๑ ดังนั้นในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ชื่อกาลมาลีปกรณ์ในด้านอสังการจะใช้สังการในคัมภีร์สุโธธาสังการเป็นหลัก

ในการรจนาคำประพันธ์เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เมื่อต้องการให้มีความงาม ความไพเราะ และมีคุณค่า กวีผู้รจนาคำประพันธ์นั้นจะประดับด้วยอสังการ ซึ่งมีทั้งฝ่ายเสียงที่เรียกว่า สัททาลังการ และอสังการฝ่ายเนื้อความที่เรียกว่า อรรถาลังการ^๒

ในการศึกษาด้านอสังการที่ใช้ในการพิจารณาความงาม ความไพเราะของคำประพันธ์นั้น มีข้อที่ควรพิจารณาแบ่งออกเป็นข้อ ๆ ได้ ดังนี้

๑. โทษ คือลักษณะของคำหรือความที่นำมาใช้ในคำประพันธ์ผิดไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นข้อบกพร่องของคำประพันธ์จะทำให้คำประพันธ์เหล่านั้นขาดความงาม ความไพเราะไป แบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ

๑.๑ โทษฝ่ายคำ หมายถึงโทษอันเกิดจากการใช้คำผิดไป เช่นการใช้คำที่ผิดไวยากรณ์ ผิดฉันทลักษณ์ เป็นต้น แต่เนื้อความยังคงเห็นได้ชัดไม่เปลี่ยนแปลง

๑.๒ โทษฝ่ายความ หมายถึงโทษอันเกิดจากความที่ใช้นั้นผิดไป เช่นการรจนาคำขอความ ๆ หนึ่ง เมื่อผู้อ่าน ๆ แล้วเข้าใจไปอีกอย่างหนึ่ง หรืออาจจะเป็นการลำดับความสับสน ไม่เป็นไปตามลำดับ เป็นต้น

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี, สุโธธาสังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๑๘ .

^๒ เล่มเดียวกัน , หน้า ๑๘ .

โทษฝ่ายคำและฝ่ายความที่ปรากฏอยู่ในชินกาลมาลีปกรณ์อยู่น้อย ทั้งนี้อาจ
เนื่องมาจากต้นฉบับที่ผู้วิจัยใช้วิจัยนั้น เป็นฉบับที่ตรวจสอบและชำระแล้วจึงหาขอบปรอง
ที่เป็นโทษได้น้อย โทษที่มีปรากฏ เช่น

" ... อหิ วชิรปการิ นพพิลินคริ อหุ

เอกิ ว มา วิสุํ โหตุ เมตฺตาโยตุเตน พฺนุธิกฺกุ " ติ.^๑

(แปล) " ... นักเมืองกำแพงเพชร โนนก็เมืองเชียงใหม่ ขอให้เป็นอย่างหนึ่ง
อันเดียวกัน อย่าแบ่งออกกันเลย ขอให้นครทั้งสองจงมัดไว้ด้วยเชือก คือ พระราชไมตรีเถิด."

คำประพันธ์นี้เป็น ปันญาวัตฉนธ์^๒ ซึ่งคำที่ขีดเส้นใต้ในบาทที่ ๒ นั้นตามขอ
บังคับของฉนธ์ลักษณะ ๒ คณะ คือ ส- คณะ และ น- คณะ แต่คำที่ขีดเส้น
ใต้นั้นเป็น น - คณะ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ฉนธ์ลักษณะ ทำให้เกิดขอบปรองในคำประพันธ์ขึ้น

หรือ พุทฺโธปิ พุทฺธสุสํ สุตฺโตมภาสิ

.
.
.
๓

(แปล) แม่พระพุทฺธโคตรัสสรรเสริญพระพุทฺธ(ด้วยกัน)...

คำที่ขีดเส้นใต้คือ สุตฺโตมภาสิ มาจากคำว่า สุตฺโตม อภาสิ

สุตฺโตม เป็นศัพท์ในภาษาสันสกฤต ซึ่งในภาษาบาลีใช้ โทม เป็นบุคิณฺทแล้วเติม
สุ อุปสรรคเป็น สุตฺโตม แต่ กวีใช้ในรูป สุตฺโตม ไม่แจกวัดทั้งที่ทำหน้าที่เป็นกรรมของ
ประโยค ทั้งนี้เนื่องจาก ลักษณะบังคับของฉนธ์ลักษณะ กวีจึงไม่แจกวัดซึ่งเป็นขอบปรอง
อีกแห่งหนึ่ง เป็นต้น

^๑ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปการ . ๒๕๑๗) หน้า ๑๑๒ , ๒๕๐.

^๒ คูวิทธานิพนธ์ , หน้า ๕๐ .

^๓ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปการ . ๒๕๑๗) หน้า ๓ , ๑๗๗ .

๒. คุณ คือลักษณะของคำและความที่นำมาใช้ในคำประพันธ์แล้ว ทำให้คำประพันธ์นั้น ๆ มีความงาม มีความไพเราะ เป็นคำประพันธ์ที่ดี ซึ่งคุณในกัมภีร์สุไพศาลังการแบ่งไว้ มี ๑๐ ประการ^๑ คือ

๑. ปสาทคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากบทสัมผัสพันธ์ในคำประพันธ์นั้นวางอยู่ในกลชนิดกัน

๒. โอสถคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการผูกสมาสยว ๆ ซึ่งมีอรรถรสลึกซึ้งดีมีใจ

๓. มจฺรตาคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากความอ่อนหวาน

๔. สมนตาคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการใช้คำสม่ำเสมอ

๕. สุขุมาลตาคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากอักษรฉนิต และ สิลิลผสมกันแต่ไม่ใช่ฉนิตมาก และก็ไม่ใช้ลิลิตทั้งหมด

๖. ลีเลศคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการพรรณนาถึงคุณค่าที่น่ายินดี

๗. โอสฬารตาคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการพรรณนาถึงคุณอันสูงส่งหรือการกระทำอันสูงส่ง

๘. กันติคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการพรรณนาถึงสิ่งที่ทุกคนปรารถนา

๙. อัถลพยัตติคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากข้อความที่แสดงนั้นแจ่มแจ้งชัดเจน เมื่ออ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย

๑๐. สมาริตคุณ หมายถึงคุณอันเกิดจากการนำเอาคุณสมบัติ หรือลักษณะหรือวิธีการใช้ของของอย่างหนึ่งไปไว้ในของอีกอย่างหนึ่ง แต่การนำเอาไปนั้นเป็นไปโดยชอบ ไม่ผิดไปจากที่รู้จักในโลก

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์ คุณแห่งอสังการที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์
มีดังนี้

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุไพศาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก
แย้ม ประพัฒน์ทอง(กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๙๙ - ๑๐๐.

๒.๑ ปสาทคุณ คือ คุณแห่งอสังการอันเกิดจากบทสัมพันธ์ในคำประพันธ์
วางไว้ใกล้ชิดกัน เมื่อผู้อ่านอ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย^๑ เช่น

3	2	1	5	4
เอโล	พุทธ	มหาราช	โลก	อตุตมบุตฺตโล
10			9	8
สัพพสตฺตหิตตฺตถาย			โลก	อูปฺปชฺชี่
11	12	17	13	14
อรห	สุตโต	โลก	ภควา	โลกปารกฺข
15			16	
วิชฺชาจจรณสมฺปนฺโน			วิมุตฺติปททายโก	

(แปล) ขาแถมมหาราช พระพุทธพระองค์นั้น เป็นบุคคคลผู้สูงที่สุดในโลก พระชินเจ้า
พระองค์นั้นเสด็จอุบัติมาในโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุศลสรรพสัตว์ พระองค์ทรงเป็นพระ
อรหันต์เจ้า เป็นพระสุตเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระผู้จบฝั่งโลก เป็นพระผู้ถึง
พร้อมควาวิชาและจรณะ เป็นพระผู้ประทานอุบายจะให้งถึงซึ่งวิมุตติในโลก.

ในคำประพันธ์นี้มีบทสัมพันธ์ดังตัวเลขเหนือคำเหล่านี้ เป็นไปโดยลำดับ ซึ่ง
จะเห็นว่าอยู่ไม่ห่างกันเลย คำต่าง ๆ เหล่านี้ ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน ดังนี้

คำในหมายเลขที่ 1	ทำหน้าที่เป็นคำอุทาน
คำในหมายเลขที่ 2 , 6	ทำหน้าที่เป็นประธาน
คำในหมายเลขที่ 3, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 16	ทำหน้าที่เป็นคำขยายประธาน
คำในหมายเลขที่ 8	ทำหน้าที่เป็นคำกริยา
คำในหมายเลขที่ 10	ทำหน้าที่เป็นคำขยายกริยา
คำในหมายเลขที่ 5 , 9, 17	ทำหน้าที่เป็นคำบอกสถานที่

๒.๒ โยชคุณ คือคุณแห่งอสังการอันเกิดจากการผูกศัพท์ต่าง ๆ เข้ากัน
เป็นสมาสยว ๆ มักจะปรากฏอยู่ในวรรคที่ประเภทรอยแก้ว แต่ถาเป็นรอยกรอง มักจะ

^๑ พระสังฆปริณายกมหาเถรสมาคม , สุโพธาสังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก
แย้ม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๐๐ - ๑๐๒.

^๒ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร . ๒๕๑๗) , หน้า ๑๘๒ .

แสดงถึงความหวังอันวิเศษ ซึ่งทำให้เกิดความสนใจ^๑ เช่น

จากคุณนุชมณฑป เวทิกทวาร โกฎฐกยุดตปริเวณปริกษิตุต.^๒

(แปล) กับพื้นที่โดยรอบแล้วด้วยชุมประตู่ เวทีและมณฑปน้อย ๔ คาน.

มาจากคำ จาก ≠ โกฎ ≠ อนุชมณฑป ≠ เวทิก ≠ ทวาร ≠ โกฎฐก ≠ ยุดต ≠ ปริเวณ ≠ ปริกษิตุต เขาสมาสกัน จะเห็นว่ามีคำ ๘ คำ เขาสมาสกันเป็นคำยาว ๆ

๒.๓ มธุรสทาคูณ คือคุณแห่งอสังการอันเกิดจากความอ่อนหวาน เสียงพ้องกัน หรือการใช้เสียงสระ และพยัญชนะพ้องกัน จึงเกิดเป็นความไพเราะ^๓ ตัวอย่างที่เห็นเด่นชัด เช่น

พุทฺโธหํ โภชยิสฺสูสามิ มุตฺโตหํ โมจเย ปเร

ติฏฺโณหํ ตารยิสฺสูสามิ สํสาโรมา มหฺพุกยาติ.^๔

(แปล) เราตรัสรู้แล้ว จะให้ผู้อื่นตรัสรู้ด้วย เราพ้นจากกิเลสแล้ว จะให้ผู้อื่นพ้นด้วย เราขามไตแล้วจะให้ผู้อื่นขามไตด้วย มหาสมุทรคือวัฏสงสารมีภัยมาก

คำว่า พุทฺโธหํ มุตฺโตหํ และ ติฏฺโณหํ มีเสียงพ้องกัน

คำว่า โภชยิสฺสูสามิ และ ตารยิสฺสูสามิ มีเสียงพ้องกัน

คำว่า พุทฺโธหํ และ โภชยิสฺสูสามิ มีพยัญชนะ "พ" ขึ้นต้นคำเช่นเดียวกัน

คำว่า มุตฺโตหํ โมจเย และ มหฺพุกยาติ มีพยัญชนะ "ม" ขึ้นต้นคำเช่นเดียวกัน

คำว่า มุตฺโตหํ ติฏฺโณหํ และ ตารยิสฺสูสามิ มีพยัญชนะ "ต" พ้องกัน

หรือ สหฺพุกฺเก สิทฺถุตฺตกฺเก กุมารเ

สิวฺวกฺเก สนฺติกฺเก จ ชาเต

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) หน้า ๑๐๒ - ๑๐๖ .

^๒ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๗) , หน้า ๒๗๑.

^๓ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม . ๒๕๑๒) , หน้า ๑๐๗ - ๑๑๐.

^๔ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร . ๒๕๑๗) , หน้า ๖ , ๑๗๙.

ปกมูปี สุกมูปี ตทา สมนุตา

สหัสสสงขยา ทลโลกธาตุ.^๑

(แปล) ครั้นเมื่อพระกุมารบังเกิดขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จประโยชน์ ทุกสิ่งทุกอย่าง
มั่งคั่งสมบูรณ์ ทุกสิ่งทุกอย่างสงบสุข ครั้งนั้นแผ่นดินไต่สันสะเทือนไปทั่วหิมนโลกธาตุ.

คำว่า สพุพตุด และ สิทุธตุด มีเสียง -ตุด เหมือนกัน

คำว่า สิทุธตุดกเร ลิวุงกเร และ สนุติกเร มีเสียง - กเร เหมือนกัน

คำว่า ปกมูปี และ สุกมูปี มีการเล่นธาตุ กมูปี เหมือนกัน

คำว่า สพุพตุด สิทุธตุดกเร ลิวุงกเร สนุติกเร สุกมูปี และ สมนุตา มีพยัญชนะ
"ส" ขึ้นต้นคำเหมือนกัน

คำว่า สพุธตุดกเร กุมารเร ลิวุงกเร และ สนุติกเร มีเสียง "ก" และ "ร"

ทุกคำ เป็นต้น

๒.๔ สุกุมาลตาคุณ คือคุณแห่งอสังการอันเกิดจากพยัญชนะส่วนใหญ่ที่ใช้
เป็นลิลิต แต่เป็นลิลิตทั้งหมดไม่ดี การจะมีพยัญชนะชนิดแทรกอยู่บ้าง เพื่อให้คำประพันธ์นั้น
พ้นจากการใช้พยัญชนะลิลิตทั้งหมด^๒ เช่น

อชาตสตุตตยภทุทราชา

ตถานุรุทุโธ ปุน มุณทนาโม

ปุตตบุปุตโต ปุน นาททาโส

อฎาปี ราชา สุกูสูนาคนาโมติ.^๓

(แปล) กษัตริย์ ๖ พระองค์เหล่านี้ คือ พระเจ้าอชาตศัตรู พระเจ้าอุทัยกัทท
พระเจ้าอนรุทธ พระเจ้ามุณฑ พระเจ้านาคทาส ผู้สืบสันตติวงศ์ต่อ ๆ กันมา กับทั้ง
พระเจ้าสุสูนาค ไต่เสวยราชสมบัติในนครปาฏลิบุตรดัด ๆ กันมา.

^๑ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร . ๒๕๑๗) , หน้า ๖,๑๗๘.

^๒ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม
ประพัฒน์ทอง , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๑๔ - ๑๑๗.

^๓ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๗) , หน้า ๕๒ - ๕๓,
๒๐๘.

คำประพันธ์บทกวีใช้พยัญชนะส่วนใหญ่เป็นสัทลีลา แต่มีธนิศแทรกอยู่บ้าง คือ พยัญชนะที่ขีดเส้นใต้ (ภ , ถ , ฐ)

๒.๕ สัทลีลา คือ คุณแห่งการอันเกิดจากคำประพันธ์นั้นเป็นที่ตั้งแห่งคุณที่นายินดี หรือผสมผสานด้วยถ้อยคำที่สละสลวย และมีการเน้นหนักขอความที่สำคัญในคำประพันธ์^๑ เช่น

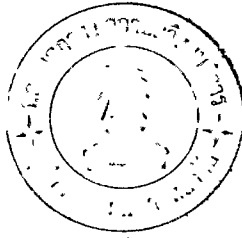
อเนกนุเป กุสเล จินิตฺวา โลกานุกมฺปายมเนกนุทฺช
 อุตฺตสาหิตฺวา จ สฺวีรกาลํ พุทฺธตฺตภาวํ สกฺลํ อคฺคฺฉ
 เวยฺยจ กตฺวา ภทฺวา ทฺยาลู ทฺกฺขา ปโมเจด ชีเล จ อฺยุเห
 ทสฺสเสถ โน ปฎิหาริํ สฺวอมฺหิ เฉทฺย กงฺขิ สกฺลํ ชนฺสฺส
 กาเกน รณฺญา กถิตนฺตุ ยิ ยิ ตํ ตํ อชิลิํ วิตถิํ ตกิํ เจ
 พุทฺธานคฺคาธา วิตถา ตกา เจ ทสฺสเสถ วิมฺหิ นยนฺสฺส โนปิ.^๒

(แปล) พระผู้มีพระภาค มากไปด้วยพระมหากรุณา ทรงสะสมซึ่งกุศลสืบกับเป็นอเนก และทรงอดทนต่อทุกข์เป็นอันมาก สิ้นกาลนานหนักหนา เพราะปรานีสงสารสัตว์โลกทรงบรรลุลแล้วซึ่งภาวะ คือ ตรีสรุธรรมทั้งสิ้น พระองค์ทรงกระทำดังนี้แล้ว ทรงปลดเปลื้องพวงษาพระพุทธเจ้าทั้งหมดคิเพนทุกข์ ขอพระองค์ได้โปรดแสดงปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เพื่อตัดความสงสัยทั้งสิ้นของมหาชน และคำใด ๆ อันพญากาใดกล่าวแล้วขอให้อำนาจนั้น ๆ ทั้งหมดจงเป็นจริงตามนั้นอย่าได้คลาด พระวาจาใด ๆ ถ้าพระองค์ตรัสไว้พระวาจานั้น ๆ ขอให้เป็นจริงตามนั้นอย่าได้คลาด ขอให้พระองค์ทรงแสดงปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์แก่นัชนตาของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยเถิด .

คำประพันธ์บทกวีกล่าวถึงพระพุทธคุณซึ่งเป็นคุณอันประเสริฐยิ่ง หากคุณอันใด ประเสริฐเสมอเท่าพระพุทธคุณไม่ได้ จึงถือว่าคำประพันธ์นั้นมีสัทลีลาเป็นที่ตั้ง

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม . ๒๕๑๒) , หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘ .

^๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร . ๒๕๑๖) , หน้า ๘๖ - ๘๘ , ๒๔๑ .

๒.๖ โอฟารคาถุณ คือ ถุณแห่งอสังการอันเกิดจากการพรรณนาถึงคุณอันสูงส่ง หรือ กระทำคุณอันสูงส่ง^๑ เช่น

อิจฺจนมาโน โสหิ อชฺช	กิลเสเส ฉาปเย มม
กิมฺเม อญฺญาตกเวเสน	ธมฺมํ สจฺจณิกเตนิต
สพฺพญฺญุตํ ปาปฺพิตฺตวา	พฺพุโธ เหลสฺสํ สเทวเก
กิมฺเม เอเกน ตินฺนุณฺณ	ปุริเสน ฅามทฺสุสิณา
สพฺพญฺญุตตา ปาปฺพิตฺตวา	สฺนุตาเรสฺสํ สเทวัก
อิมินา อธิกาเรน	กเตน ปุริสฺสูตฺตเม
สพฺพญฺญุตตา ปาปฺปณามิ	ตาเรมิ ชนตํ พฺหุ
สํสารโสถํ จินฺนุทิตฺตวา	วิหฺงฺเสตฺตวา ตโย ภเว
ธมฺมณาวํ สมารุญฺห	สฺนุตาเรสฺสํ สเทวเก. ^๒

(แปล) เราปรารถนาเผากิเลสของเราให้สิ้นไปในวันนี้ แต่จะเป็นประโยชน์อะไรด้วยการเป็นพระอรหันต์ เราจะกระทำให้แจ้งซึ่งสังขารธรรมในโลกนี้ บรรลุสัพพัญญุตญาณ เป็นพระพุทธรในโลคนี้กับทั้งเทวโลกจะดีกว่า ประโยชน์อะไรด้วยการขามพนคนเดียว ด้วยกำลังและหัตสสนะของบุรุษ เราจักบรรลุสัพพัญญุตญาณ ช่วยเทวดา และมนุษย์ให้ขามพนใดด้วย ด้วยอธิการที่เราใดกระทำไว้แล้วในพระพุทธรูปเป็นอุดมบุรุษนี้ ขอให้เราใดบรรลุสัพพัญญุตญาณ ช่วยชนเป็นอันมากให้ขามพน เราจักตัดกระแสโลก ทำลายภพทั้งสาม ขึ้นสู่ธรรมนาวาบรรทุกเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายให้ขามพนสังสารวัฏ.

คำประพันธ์บทนี้พรรณนาความอันเป็นคุณอันสูงส่ง คือความปรารถนาของพระพุทธรูปองค์ ที่ทรงช่วยมนุษย์และเทวดาให้พ้นจากทุกข์ในวัฏสงสาร ซึ่งเป็นการกระทำอันสูงส่ง จึงเป็นที่ตั้งแห่งโอฟารคาถุณ.

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๑๙ - ๑๒๒.

^๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๗) , หน้า ๑๕,๑๘๕.

๒.๗ กัณฑ์คุณ คือ คุณแห่งอสังการที่เกิดจากการพรรณนาถึงสิ่งที่ทุกคน
ปรารถนาและความปรารถนานั้นเป็นสิ่งที่ไม่พ้นไปจากวิสัยของโลก^๑ เช่น

สัพพตถ สิทฺธตฺถกเร กุมारे
สิวฺกเร สุตฺติกเร จ ชำเต
ปภุมฺปิ สภุมฺปิ ตทา สมฺมุตฺตา
สหสฺสํสฺสชฺชยา ทส โลกธำตฺ๒

(แปล) ครั้นเมื่อพระกุมารบังเกิดขึ้นมา ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จประโยชน์ ทุกสิ่งทุก
อย่างมีถึงสมบูรณ์ ทุกสิ่งทุกอย่างสงบสุข ครั้งนั้นแผ่นดินไคลสิ้นสะเทือนไปทั่วหมื่นโลกธาตุ.

คำประพันธ์นี้พรรณนาถึงพระสิทธัตถกุมาร ซึ่งทุกคนปรารถนาในพระองค์
ประสูติ เพราะพระองค์ทรงทำให้สรรพสิ่งสำเร็จประโยชน์ด้วยประการทั้งปวง ซึ่งความ
ปรารถนาก็ปรากฏให้เห็นแล้ว จึงถือว่าคำประพันธ์นี้ประกอบด้วยคุณแห่งอสังการที่เรียก
ว่า กัณฑ์คุณ

๒.๘ อดิตยัตถิตฺตคุณ คือ คุณแห่งอสังการอันเกิดจากความที่แสดงความ
ชัดเจนแจ่มแจ้ง อ่านแล้วรู้เรื่องใดทันที^๓ เช่น

มาโร มหาสตุตฺติ อาน

" มา นิภูขม มหาวีร เต สตุตฺตเม ทิเน
ทิพฺพิ ตฺถ จฏฺกรตฺนํ อทุธา ปาตุภวิสฺสตี" ติ.

มหาสตุตฺโต อาน

" มาร ชานามิหิ มยฺหิ จฏฺกสฺส ปน สฺมุกฺวิ
อนตุถิโกหิ รชฺเชน จจฺฉ ตฺวํ มาร มา ติสฺสุ

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก
แย้ม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) หน้า ๑๑๙ - ๑๒๒.

^๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๗) , หน้า ๓๕, ๑๙๘.

^๓ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก
แย้ม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) หน้า ๑๒๒ - ๑๒๓.

สลัก หสหัสส์ หิ โลกธาตุมหิ ปน

อุณาเทตฺวา ภวิสฺสามิ พุทฺโธ โลเก วินายโก " ตี. ^๑

(แปล) พญามารทูลพระมหาสัตว์ว่า "ข้าแต่มหาวีระ อย่าเพิ่งเสด็จ อิกเจ็ดวันจากนี้ จักรรต์นอันเป็นทิพย์จักปรากฏแก่พระองค์โดยแท้ "

พระมหาสัตว์ตรัสตอบว่า " พญามาร เราอยู่ จักรรต์นจักเกิดแก่เรา แต่เรา ไม่ต้องการราชสมบัติ ไปเสียเถิดพญามาร ท่านอย่าอยู่เลย เราจะไปเป็นพระพุทฺธ เป็นผู้นำ พิเศษบันลือไปทั่วหมื่นโลกธาตฺว. "

คำประพันธ์ที่บรรยายความได้ชัดเจนแจ่มแจ้งอ่านแล้วเข้าใจได้ทันที แม้ว่า จะรจนาเป็นร้อยกรองก็ตาม เมื่ออ่านแล้วก็เข้าใจได้ง่าย จึงเป็นคำประพันธ์ที่มีอรรถประโยชน์แห่งอสังการเป็นที่ตั้ง

๒.๘ สมาริคุณ คือ คุณแห่งอสังการอันเกิดจากการนำเอาคุณสมบัติหรือ ลักษณะ หรือวิธีการใช้อย่างหนึ่งไปไว้ในของอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ผิดไปจากที่เข้าใจกัน ในโลก ^๒ เช่น

เถโร ตํ นาวาย อาโรเปตฺวา อุทฺธํ อากนฺตฺวา ตากุกปฺรํ
สมฺปาปฺปนิ . มหาพฺรหฺมา ปน อมตํภิสฺสิตฺโต วิย สฺวณฺณสิวิกาย สึหฺพปฺปนิ อานยิตฺวา
อนุกฺกเมน นพฺพิสิปฺรํ ปตฺวา อนฺโตนคเร มหาวิหาเร สึหฺพปฺปนิ ฐเปสิ . ^๓

(แปล) พระมหาเถระนั้นอัญเชิญพระสีหปปฏิมาลงเรือขึ้นมาทางเหนือถึงเมืองตาก ฝ่าย พระเจ้ามหาพรหมทรงตีพระทัยตั้งว่า สรงน้ำอมฤต ทรงอัญเชิญพระสีหปปฏิมาควยวอทอง มาถึงเมืองเชียงใหม่โดยลำดับ ประดิษฐานพระสีหปปฏิมาในวิหารหลวงภายในพระนคร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๑) , หน้า ๓๖ - ๓๗ , ๑๙๘.

^๒ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโขธาสังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง , (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๒๓ - ๑๒๖.

^๓ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร : ๒๕๑๑) , หน้า ๑๑๓ , ๒๕๐.

ตามปกติแล้ว น้ำอมฤต มีคุณสมบัติเป็นของเหลวที่มีค่ามากใช้สำหรับดื่มเพื่อ
ดำรงชีวิตให้อื่นยาวต่อไป แต่แทนที่จะนำมาใช้ดื่ม กลับนำเอามาใช้สร้าง(อาบ) จึงเป็น
การนำเอาวิธีการใช้อย่างหนึ่งไปใช้อีกวิธีหนึ่ง เป็นสมาธิคุณอันหนึ่ง

หรือ " . . . อิท วชิรปการํ นพพิสินครํ อตุํ

เอกํ ว มา วิสุํ โหตุ เมตฺตาโยตุเตน พฺยธิกฺกุ " ตี.^๑

(แปล) " . . . นี้ก็เมืองกำแพงเพชร โนนก็เมืองเชียงใหม่ ขอให้เป็นอย่างอันหนึ่งอัน-
เดียวกัน อย่าแย่งแย่งกันเลย ขอให้นครทั้งสองจงมีค้ำกันไว้ด้วยเชือก คือพระราชไมตรีเถิด."

ตามปกติแล้ว เชือก(โยตฺต) นั้นใช้ผูกกับต้นไม้ (แอก) หรือ เกวียน ให่วัว-
ควายลาก แต่ในที่นี้กลับนำมาใช้สำหรับมัดเมืองกับเมืองด้วยกัน กวีได้อุปมา เชือกที่ใช้มัด
นั้น เป็นพระราชไมตรี ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบที่พอจะเข้าใจได้

๓. รส คือ ลักษณะขอความในวรรณคดีที่ผู้อ่านอ่านแล้วมีอารมณ์คล้อยตาม
จุดประสงค์ของวรรณคดีนั้นมุ่งที่จะให้ผู้อ่านซาบซึ้งและมีอารมณ์คล้อยตาม คุณลักษณะของวรรณคดี
ที่จะก่อให้เกิดผลดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นรสวรรณคดี ซึ่งนักประพันธ์บาลีและสันสกฤตได้จำแนก
แยกแยะไว้แล้ว คัมภีร์สุโธธาจักรการไคจําแนกรสไว้ ๙ ประเภท ^๒ ดังนี้

๑	สังการรส	หมายถึง	รสแห่งความรัก
๒	หีสสรส	หมายถึง	รสแห่งการขำขัน
๓	กรูณารส	หมายถึง	รสแห่งความโศก
๔	รุตฺตรส	หมายถึง	รสแห่งความโกรธ
๕	วีรรส	หมายถึง	รสแห่งความกล้าหาญ
๖	ภยานกรส	หมายถึง	รสแห่งความน่ากลัว
๗	วิภังการส	หมายถึง	รสแห่งความน่าเกลียด
๘	อัปฺภูตรส	หมายถึง	รสแห่งความน่าอัศจรรย์
๙	สันตรส	หมายถึง	รสแห่งความสงบ

^๑ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ติลปากร : ๒๕๑๖) หน้า ๑๑๒ , ๒๕๐.

^๒ พระสงฆรักขิตมหาสามี , สุโธธาจักรการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม
ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) หน้า ๓๑๔ , ๓๑๕.

๓.๑ กรุณารส หมายถึงรลอันเกิดจากความโศกเศร้า ซึ่งความโศกนี้เกิดขึ้นจากประสบในสิ่งที่ไม่ปรารถนา หรือสูญเสียไปซึ่งสิ่งที่พึงปรารถนา^๑ เมื่อผู้อ่านอ่านแล้วมีอารมณ์คล้อยตามและมีความปรารถนาที่จะให้ความทุกข์นั้นหมดไป เช่น

ศโต อปรสูมี กาลเ โหธิสตุโต เทวโลกโต จวิตุวา มคธรรณู
 สาลทุทียพุราหุณมณคาเม พุรหุณพุราหุณมาถโว หุตุวา ปญจสตัน พุราหุณมณมาถวานัน
 ตโย เวเท วาเจติ. มาตาปิตูนัน มรณกาลเ นิลุเสสสัน ธนุ ปริจจชิตวา
 อิลิปพพชชี่ ปพพชิตวา ปญทรปพพเต วสตี . ตทายัน เอรกปพพโต วีย
 ปญทรปพพโต นาม . มหาสตุตสูส ลิสสูสานัน อีสัน สพพเขฎฐกลิสสูโส
 เมตฺเตยฺยโหธิสตุโต อโหสิ . อเอกทิวสสัน โหธิสตุโต เอกสูมี ปพพตปาเท
 อตุตโน ปุตเต ขาทิตุกามัน เอกิ พุยกุณินัน ทิสูวา จินุเตสิ " อโห ธิรตุตุ
 วญฺญสสูสโร " ตี , " สมุม สีสาทินัน วิฆาสัน ปริเยสิตวา อิมิสูสา พุยกุณินียา
 ทสูสามา " ตี เบญญกลิสสูส อาน .^๒

(แปล) ต่อแต่นั้น ในเวลาต่อมาพระโพธิสัตว์เสด็จจุติจากเทวโลกมาเป็นพรานหมณ์
 นับถือพรหมในหมู่บ้านสาละทียพรานหมณ์ แคว้นมคธ พระองค์ทรงสอนไตรเพทแก่พรานหมณ์
 มาณพ ๕๐๐ คน เมื่อบิดามารดาของพระองค์สิ้นชีพไปหมดแล้ว พระองค์ทรงบริจา
 ททรัพย์ทั้งหมดแล้วออกบวชเป็นฤๅษี อยู่ที่เขายาลัพระ ในครั้งนั้นภูเขายาลัพระเหมือนภูเข
 เอรกะ พระเมตไตรยโพธิสัตว์ ได้เป็นหัวหน้าศิษย์ฤๅษีของพระมหาสัตว์. อยู่มาวันหนึ่ง
 พระโพธิสัตว์ทรงทอดพระเนตรเห็นแม่เสือตัวหนึ่งทำท่าจะกินลูกของตนที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง
 พระองค์ทรงดำริว่า "โอ...น่าอนาถจริง วัฏฏสงสาร" แล้วตรัสแก่หัวหน้าศิษย์ว่า
 "เราจงไปช่วยกันหาอาหารที่แดนสิงโตเป็นต้น เอามาให้แก่แม่เสือดวงนี้เถอะ "

ข้อความตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความโศกเศร้าของพระโพธิสัตว์ที่ประสบกับสิ่งที่ไม่
 พึงปรารถนา คือแม่เสือดวงมีความทุกข์อันเกิดจากความหิว และจะต้องกินลูกตัวเอง ซึ่งปกติ-

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโธธาจักร , แปลโดย นาวาอากาศเอก
 แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) หน้า ๓๓๒ .

^๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากร . ๒๕๑๑) , หน้า ๖ ,
 ๑๘๐ .

แล้ว แม่จะรักลูกของตนเป็นอย่างมาก แม่แต่ชีวิตของแม่ก็ยอมที่จะให้ลูกได้ และลูกเสียมีความทุกข์ที่จะต้องตายเพราะถูกแม่กิน พระโพธิสัตว์ทรงสังเวชาในพระทัยที่ประสบผู้ได้รับความทุกข์เหล่านี้ และพระองค์ปรารถนาที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ของแม่ เสือและลูกเสือเหล่านั้น

๓.๒ รุทธรส หมายถึงรสอันเกิดจากความโกรธ ความแค้น รุทธรสนี้มีปรากฏอยู่ในชินกาลมาลีปกรณ์ ดังนี้

อเดกทิวส์ กิร ญญโณ วุจสาล์ กตสุส สิริสี เอโก กาโก
มิพหิ ปาเตสิ . กิมีหนุติ โอลิเกตุวา " กากะ สัม สัม คณฺหา " ติ
วหนุคสุส ญญโณ มุเช ปุน เอกิ มิพหิ ปาเตตุวา กโต . ราชา ปุน
โทมนสุสปุปฺโต ปุริเส อาณาเปสิ " กากะ กเวสธา " ติ . ญญา อาณตฺตปุริสา
กากะ กเวสมานา เอกิ กากิ ลภิตฺวา ญญโณ อาเนสุ . กุฑฺโธ จ โส
ราชา ติ มาเรตุกาโม อมจฺเจ ปุจฺฉิ " ยุตฺตฺโรโป นวายิ กาโก มาเรตฺนุ " ติ .
อมจฺจา ปน " เทว มา มาเรถ , โหระญฺโญ ปุจฺฉธา " ติ อาหิสุ .
ญญา ปุจฺฉา เต " เทว ตุมหากิ โสตุถิ ภวิสุสฺสี " ติ พุยากริสุ .^๒

(แปล) เล่ากันว่า วันหนึ่งเมื่อพระราชเสด็จไปชมพระบึงคน ยังมีกาคตัวหนึ่งถาญมูลลงมาบนพระเศียร พระองค์ทรงแหวงดู โดยนึกว่านี่อะไร พอพระองค์อาพระโอษฐ์ตรัสสั่งให้จับกามาเร็ว ๆ กากก็ถาญมูลลงอีกครั้งหนึ่ง เขาพระโอษฐ์พอดิ แล้วบินไป ฝ่ายพระราชาทรงโทมนัสมาก ตรัสสั่งราชบุรุษให้จับกาทิ้งหลายให้ได้ ราชบุรุษที่รับกระแสพระราชดำรัสก็เที่ยวหากา จับกาคตัวหนึ่งจึงนำมาถวาย พระราชาทรงกริ้วมากใครจะฆ่ากานั้นเสีย จึงตรัสถามอำมาตย์ทั้งหลายว่า กาคตัวนี้ควรจะฆ่าเสียดีหรือไม่ ฝ่ายอำมาตย์ทูลว่า ขอเดชะ ขอโทษพระกรุณาโปรดอย่าเพิ่งฆ่า ขอให้ตรัสถามผู้รู้ตำราโหรก่อน พระองค์จึงตรัสถามโหร พวกโหรทูลถวายพยากรณ์ว่า ขอเดชะ เหตุการณ์ครั้งนี้ความสวัสดิ์จักมีแต่พระองค์

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโฆธาสังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๓๓๖ - ๓๓๗.

^๒ แสง มนวิฑูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๗) , หน้า ๙๖ , ๒๘๐.

ขอความนี้แสดงให้ เห็นถึงความโกรธของพระราชา เมื่อมีกามาถ่ายมูลรด
พระเศียรและเข้าพระโอษฐ์ของพระองค์ ถึงกับรับสั่งให้จับกามาฆ่า

๓.๓ วีรรส หมายถึงรสนอนเกิดจากความกล้าหาญที่จะรบ ที่จะให้ทาน
และความกล้าหาญที่จะช่วยเหลือผู้อื่น^๑ โดยรูปศัพท์แล้ว วีร เป็นคำในตระกูลอินโด-
ยุโรป ที่แปลว่า ผู้ชาย วีรรสจึงหมายถึงรสนอนเนื่องมาแต่คุณสมบัติของบุคคลผู้มีความห้าว-
หาญเด็ดขาดเข้มแข็งเยี่ยงชาย ทั้งในการรบ และการกระทำกิจกรรมใด ๆ ทุกอย่าง เช่น

อิจฺจนมาโน โสหิ อชฺช	กิเลสเส ฌาปเย มม
กิมฺเม อญฺญาตกเวเสน	ธมฺมํ สจฺจนิกเขสิ
สพฺพญฺญตํ ปาปฺพิตฺตวา	พฺพโต เหลสฺสํ สเทวเก
กิมฺเม เอเกน ติญฺเณน	ปฺริเสน ฌามทสฺสึนา
สพฺพญฺญตํ ปาปฺพิตฺตวา	สนฺตาราเสสฺสํ สเทวเก
อิมินา อธิกาเรน	กเตน ปฺริสฺสุตฺตเม
สพฺพญฺญตํ ปาปฺปณามิ	คาเรมิ ชนฺตํ พฺหุ
สํสารโสคํ จินฺนุทิตฺตวา	วิทฺธเสตฺตวา ตโย ภเว
ธมฺมนาวํ สมารุญฺห	สนฺตาราเสสฺสํ สเทวเก ^๒

(แปล) เราปรารถนาเผากิเลสของเราให้สิ้นไปในวันนี้ แต่จะเป็นประโยชน์อะไร
ด้วยการเป็นพระอรหันต์ เราจะกระทำให้แจ้งซึ่งสังขารธรรมในโลกนี้ บรรลุสัพพัญญุตญาณ
เป็นพระพุทธในโลกรู้กับทั้งเทวโลก จะดีกว่าประโยชน์อะไรด้วยการขามพณคนเดียว ด้วย
กำลังและทศสนะของบุรุษ เราจักบรรลุสัพพัญญุตญาณ ช่วยเทวดา และมนุษย์ให้ขามพณได้
ด้วยอริการที่เราใดกระทำไว้แล้วในพระพุทธผู้เป็นอุดมบุรุษนี้ ขอให้เราใดบรรลุสัพพัญญุต-
ญาณ ช่วยชนเป็นอันมากให้ขามพณ เราจักตัดกระแสโลก ทำลายภพทั้งสาม ขึ้นสู่ธรรมนาวา
บรรลุทุกเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ให้ขามพณสังสารวัฏ

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก
แย้ม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๑๘๒ - ๑๘๓.

^๒ แสง มนวิทูร , ชินกาลมาลีปกรณ์ (ศิลปากร : ๒๕๑๖) หน้า ๑๕ , ๑๘๘.

ขอความในตอนนี้แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาอย่างแรงกล้า ความเข้มแข็ง และการตัดสินใจอย่างเด็ดขาด ของพระพุทธองค์ที่จะทรงช่วยมนุษย์ทั้งหลาย แม้แต่เทวดา ไทพนาจากทุกข ซึ่ง เป็นความกล้าหาญของพระพุทธองค์ ทั้งทางด้านกาารให้ทาน และการช่วยเหลือ .

๓.๔ วิภังการส หมายถึงรสนันเกิดจากความนำเกลียด ขยะแขยง วิภังการสนี้มีปรากฏในกัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ในตอนที่พระราชาเสด็จไป เข้าชุมพระบังคน แล้วถูกกาถายมูรคพระเตี๋ยรและเขาพระโอบุส^๒

จะเห็นว่ามูลของกานัน้นำเกลียด ขยะแขยง นอกจากจะรดพระเตี๋ยรแล้วยังเข้าไปในพระโอบุสอีกด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ เป็น วิภังการส

๓.๕ อัပ္พุตรส หมายถึงรสนันเกิดจากความอัครรรยใจ ความพิถาง ความเกินปกติโลก อัပ္พุตรสมีปรากฏในกัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ ดังนี้

ในเรื่องพระมหาธาตุปรากฏในเมืองหริปุณชชัย พระเจ้าอาทิตย์ทรงอาราธนา อัญเชิญให้พระบรมสารีริกธาตุปรากฏ ขณะที่พระองค์ทรงอาราธนาอยู่นั้น มีข้อความดังนี้

. . . ตสูมี อารานัน กโรนุเต อโสภณมมราเชน การาบิโต สธาตุโก

สูวณณกรณุกโก เทวตานุภาเวน ติรตณปุพมาถัน สมุคคิมิตวา ฉพพณนรสูมิโย

มูญเจตวา อฏฐาสิ . ธาตุยา ปาฏิหาริ ทิสฺวา ราชา จ สพุเพ

นกรวาลีโน จ อจฺจนริพฺพตจฺจิตฺตา ตฺถุณฺณฐฺฐา อติวีย สาธุการิ ทมมานา

อเนกทีปฐปนฺนุมาลาทีหิ เจว ปสาธเนหิ จ สกฺกกรยมาณา อภิตฺตวนฺตวา อเหตุ.^๓

(แปล) เมื่อพระเจ้าอาทิตย์กำลังอาราธนาอยู่ ผอบท่องอันพระเจ้าอโศกธรรมราชโปรดฯ

ให้สร้างไว้ พร้อมด้วยพระบรมสารีริกธาตุ ก็ผุดขึ้นไปสู่ประมาณ ๓ ฟอก ด้วยเทวานุภาพ

เปล่งพระฉัพพรรณรังสีลอยอยู่ ณ ที่นั้น พระราชาและชาวพระนครทั้งปวงเห็นปาฏิหาริย์ของ

^๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโฆธาสังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพมหานคร . โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม . ๒๕๑๒) , หน้า ๓๕๘ - ๓๕๙.

^๒ กุวิธานิพนธ์ , หน้า ๑๔

^๓ แสง มนวิthur , ชินกาลมาลีปกรณ์ (กิลปากกร . ๒๕๑๑) , หน้า ๙๘, ๓๕๒.

พระบรมสารีริกธาตุ รุกขี้แปดกัณฑ์ประหลาดอัศจรรย์ใจ มีความยินดียิ่งนัก ถวายสักการะ
อย่างยิ่งสักการะบูชาด้วยรูปเทียนของหอม พวงมาลัยและเครื่องประดับทั้งหลายสรรเสริญ
ชมเชย.

ข้อความตอนนี้กล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุลอยขึ้นมาจากแผ่นดิน เปล่งฉัพพรรณ
รังสีให้ปรากฏ ซึ่งลักษณะนี้ผู้ใดประสบพบเห็นก็ตามจะต้องตื่นเต้น ตันตา ตันใจ ให้เกิด
ความอัศจรรย์ใจขึ้น

๓.๖ สันตรส คือรสอันเกิดจากความสงบ ราบเรียบ ๑ สันตรสนี้
มีปรากฏอยู่มากที่สุดในชินกาลมาลีปกรณ์ เพราะเนื้อเรื่องที่บรรยายหรือพรรณนากันนั้น
ส่วนใหญ่เป็นเนื้อเรื่องที่ดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ ไม่มีรสใดเด่นขึ้นมา ลักษณะเช่นนี้เรียก
ว่า สันตรส ๒

ดังได้กล่าวมาแล้ว รสคือ สิ่งที่โน้มนำจิตใจให้ผู้อ่าน มีอารมณ์ (ภาวะ และ
สุภาพภาวะ) จะเห็นว่าชินกาลมาลีปกรณ์ ทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประวัติของพุทธศาสนา
ก็สามารถนำเอารสวรรณคดีมาแทรกได้ถึง ๖ รส

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ พระสังฆรักขิตมหาสามี , สุโพธาลังการ , แปลโดย นาวาอากาศเอก แยม
ประพัฒน์ทอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม : ๒๕๑๒) , หน้า ๓๑๑ - ๓๑๖ .

๒ คู่มือวิทยานิพนธ์ , หน้า ๑๔ - ๓๕ .